

Ideer til forvaltning og formidling af natur og naturegeografien fra Als Odde til Ø Hurup.

Af Jørgen Vangsted

jv@vangstedet.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	3
Landskabets dannelse.....	4
Forslag.....	5
På naturens betingelser.....	5
Formidling.....	6
Erosion.....	9
Fuglene.....	11
Stierne.....	13
Bedre balance mellem menneske og natur.....	13
Det geologiske kredsløb.....	15
Litteratur.....	15
Noter.....	15

Indledning

I Danmark er der 257 Natura 2000 – områder. Et af dem er kyststrækningen i Aalborg Bugt, Mariager fjord og Randers fjord. Udpegningen er sket ud fra den specielle naturgeografi med lavt vand langt ud fra kysten, fjordene – hvoraf Randers fjord er en ”flodmunding” – med deres marine og terrestriske plante og dyreliv.

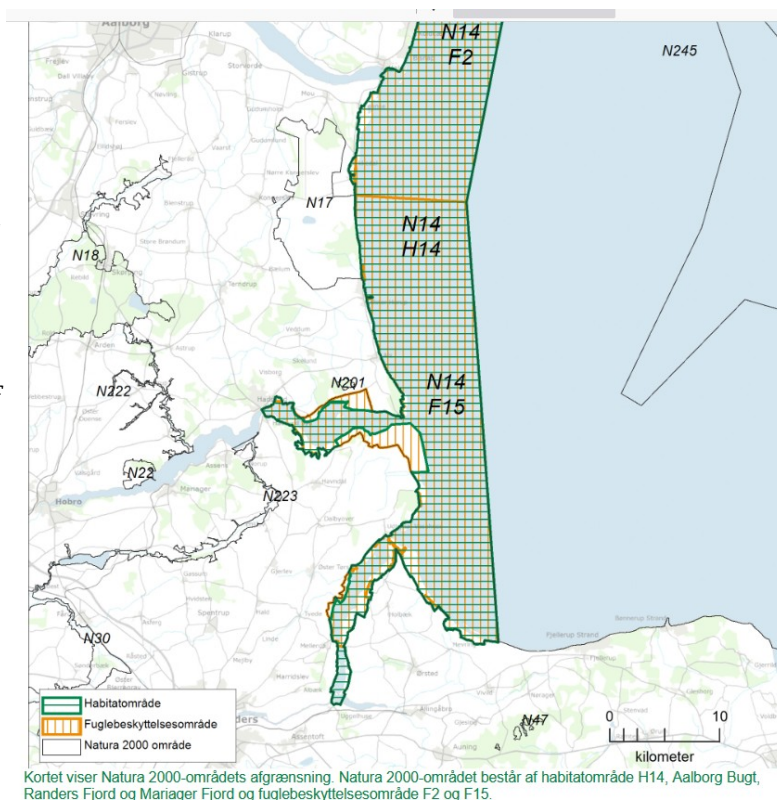
Den lavvandede kyststrækning er underlagt EU´s Natura 2000-direktiver (fuglebeskyttelsesdirektivet og habitatdirektivet) ”...og det forpligter Danmark til at gøre den nødvendige indsats for at sikre eller genoprette en række sjældne, truede eller karakteristiske naturtyper og arter af europæisk betydning.”

Danmark skal løbende lave planer for, hvordan området skal forvaltes m.h.p. at fastholde og forbedre naturtilstanden.

I planlægningen indgår de mange naturtypers tilstand og mulighed for forbedring. Det samme gælder for planter, fugle og dyr der i vidt omfang er beskrevet for området. Der er naturligvis fokus på de naturtyper og arter som er mest truet.

En række EU-domme har medført en ny ”habitatvejledning” som strammer op på forvaltningen af områderne. Det er med andre ord ikke nok at Natura 2000-områderne er udpeget; de er påført skærpet opmærksomhed!

Alt hvad vi foretager os skal vurderes og opvejes i forhold til de overordnede mål for områderne. Man skal derfor forbedre naturtilstanden hvor det er muligt.

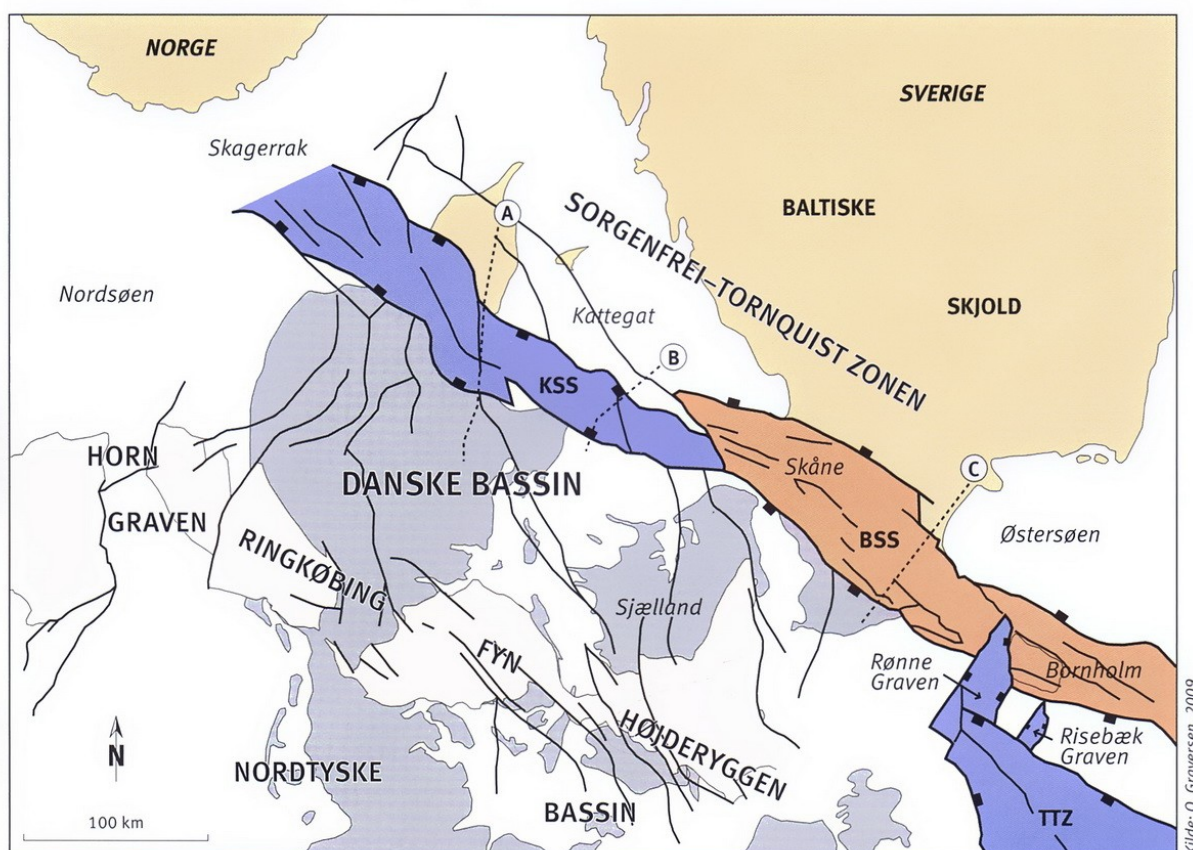

Landskabets dannelse

Hele kyststrækningen fra Hals til Djursland er speciel med lavt vand langt ud i Kattegat. Sammen med naturlig tilførsel af sedimenter (sand) og en landhævning der er pågået siden sidste istid, vokser landet mange steder ganske langsomt ud i havet.

I takt med at isen trak sig tilbage steg havet, og hele det nordlige Jylland bestod af mange små øer af det materiale isen havde aflejret. Havbakken i Als var en af dem. Som det ses på kortene, var der mere hav end land i Nordjylland for 8000 – 6000 år siden (Litorinahavet eller stenalderhavet). Læsø eksisterede ikke og Anholt bestod kun af en mindre, nærmest todelt ø i vest med en lille fjordmunding mod øst.

Men landet hævede sig – og det gør det stadig nord for den Fennoskandiske Randzone (Sorgenfrei-Tornquist Zonen). Spørgsmålet er naturligvis, om denne hævnings kan følge med de havstigninger der følger med klimakrisen?

Forslag

1. Vi skal først have afklaret brugen begrebet ”natur”¹. En forudsætning for en naturformidling er selvfølgelig at være ærlig om gradbøjningen af begrebet.
2. Hvem ejer de arealer, der har størst naturværdi, og vil det i et samarbejde med dem være muligt at forbedre naturtilstanden? Det er fx en god ide med kvæg, men græsningstrykket er for stort og skal tilpasses med færre dyr eller afgræsning i kortere perioder.
3. Lad succession² være det bærende på de arealer vi får opbakning til at forbedre. Det vil tage tid men det kan samtidig være et studie som skoler, lokalbefolkning og turister kan observere. (Man kan evt. hjælpe udviklingen i gang ved sporadisk beplantning/rydning, men det betinger en grundig undersøgelse af jodbunden for at sikre valget af den rigtige plantesammensætning)
4. Forbedre stisystemet ud til Odden. Der er steder hvor det er svært at passere, når der er højvande eller efter kraftigt regnsky; få stierne tegnet ind på et kort og opsat pæle med QR-koder med forklaring på landskabstyper, planter og dyr.³
5. Lave et centralt opsat ”formidlingshus” hvor Natura 2000-området formidles; udviklingen i successionen formidles; udviklingen af biodiversitet; en grejbank hvor man kan leje vaders, fiskegrej m.m. til anvendelse fra molen.
6. Udsigtspost (evt. tårn?) på bakken syd for campingpladsen eller på bakken nordøst for plejeboligerne. Endvidere er der mulighed for udsigtsposter længere nordpå. Herfra kan man studere ”det geologiske kredsløb” - hvordan den særegne lavvandede kyst med sine sandholme (revler) og laguner langsomt dannes af landhævning og opskyllet sand. Herfra kan man anskuelighedsundervise og fortælle om fx dannelsen af Grenen, afsnøring af den lagune som i dag er Lille Vildmose... og se med egne øjne hvordan processen fortsætter....⁴

Det kan alt sammen blive en attraktion for vores campinggæster med formidlingshus og tårn – tekst, billeder, QR-koder med fortælling/forklaringer. Men sommerhusgæster, lokalbefolkningen og ikke mindst skolen kan få glæde af naturen på en mere nærværende måde. Skolen bør inddrages i.f.m. etablering af ”formidlingshus”.
7. Finde steder langs stierne til primitiv overnatning i telt eller shelters.

På naturens betingelser

Kun ca 1 % af Danmarks areal er uberørt natur. Resten er på en eller anden måde påvirket af menneskelig aktivitet. Fx er vores skove unge og dyrkede, og der mangler gamle hule træer og rådne stammer i skovbunden. Over 60 % af landet er dyrket landbrugsland. Langs kysterne har vi sommerhusområder, hvor der bygges stort, tæt og langt ned til vandet for at opnå størst mulig herlighedsværdi.

Vores område er ingen undtagelse. Det presser naturen og biodiversiteten hvor den overordnede interesse er af økonomisk karakter. Men ved at se tingene i et andet lys og antage, at de næste generationer vil opleve en skrantende biodiversitet som et eksistentielt – og dermed økonomisk problem - får vi gjort indsatsen til en tiltrængt ”opsparing” til fremtiden.

Formidling

Hvis naturformidling skal give mening og være attraktiv, skal den være oprigtig og ærlig. Det vil sige, at fortællingen skal afspejle både positive og negative sider af naturforvaltningen. Der må dermed ikke lægges skjul på bagsiden af den menneskelige aktivitet.

Formidling kan ske på mange måder, men det kunne være en oplagt ide, at opsætte pæle med QR-koder som den vandrende kan aflæse på sin telefon, og herigennem få oplæst en beskrivelse af det øjnene ser.

Afsnøret lagune øst for nordbyen i Als. Umiddelbart må man tro, at nogen kan huske søen før tilgroningen? I dag er der strandrørsump.

Strandeng mellem Himmerlandsgården og Mads's Plantage. Her har der tidligere gået kvæg. I forgrunden ses den lave strandvold der overskylles ved meget højvande. Området er rig på planter.

Uhensigtsmæssig udvidelse af sommerhusejernes græsplæne ned til vandet ved Mads's Plantage. Udsigten betyder meget, men den har en pris, som naturen betaler.

Der er generelt tale om det man kalder "lysåbne terrestriske naturtyper". Men betegnelsen dækker over mange under-naturtyper med hver deres karakteristik. I formidlingen kunne man fx forklare og beskrive områdets plante- og dyreliv, biodiversiteten og muligheder for at forbedre naturtilstanden.

Naturligt slynget afløb (lo) fra en strandeng nord for Himmerlandsgården

Naturgeografien kan samtidig beskrives som den, der danner forudsætningerne for det liv der er på strandengene.

Selv om der de fleste steder er tale om meget lave strandvolde, danner de alligevel en barriere for konstant indtrængen af saltvand til strandengene. Mængden af saltindtrængning afspejler sig i plantevæksten.

Strandvolden ligger her langt inde på den græsningsbetingede strandeng syd for Als. Her ses opskyl af savtang fra sidst der var meget højevande.

Afvandingskanal fra lavtliggende sommerhusområde.

Erosion

Kysten er ikke blot kendetegnet ved langsom øgning af land. Her er også steder hvor den eroderer (nedbrydes). Det sker af både naturlige og menneskeskabte årsager.

Selv om der her er vadegræs som beskytter strandvolden ud til kysten, er forholdene syd for Mads's Plantage præget af, at sandbankerne 500 – 800 m ude er meget lave og tit overskyllet ved højvande. Det betyder, at bølgerne bliver mere aggressive mod land. Sandbankerne er dynamiske og ændrer sig hele tiden. De er påvirket af strøm, vind/bølger og af isskruninger.

Billederne oven over viser erosion ved Over Åen (Haslevgårde) som er påvirket af menneskelig aktivitet. Her har man gennem mange år harvet i strandkanten og sandrevlen for at tilintetgøre vegetationen af bl.a. vadegræs, for at blottlægge sandet til en badestrand. Resultatet er, som det ses på det øverste billede, at den relativt høje strandvold af sand bliver skyllet væk.

Længere nordpå mod Ø Hurup, ved Eskildshøj, er der under decemberstormen 2021 forsvundet mere end 2 meter af landet. Årsagen er formentlig den hårdhændede behandling af stranden og sandrevlerne med harver og fræsere for at holde væksten af vadegræs borte. Efter stormen d. 29. januar, 2022, er der forsvundet endnu en meter.

Fuglene

Det er meget lidt der bliver gjort for at beskytte fuglene. Sporadisk er der opsat skilte for at værne om dværgterne fra Himmerlandsgården og sydpå, samt ude på den sydligste revle før fjordmundingen.

Ellers er der fri adgang alle steder hvor fx fjordterne, havterne, splitterten, dværgterne, rørdum og klyden kunne have potentielle ynglepladser. Tilmed er der hver sommer bygget broer ud til revlerne 5 steder for badende turister og sommerhusejere. (Hertil kommer to badebroer ved Haslevgård Å

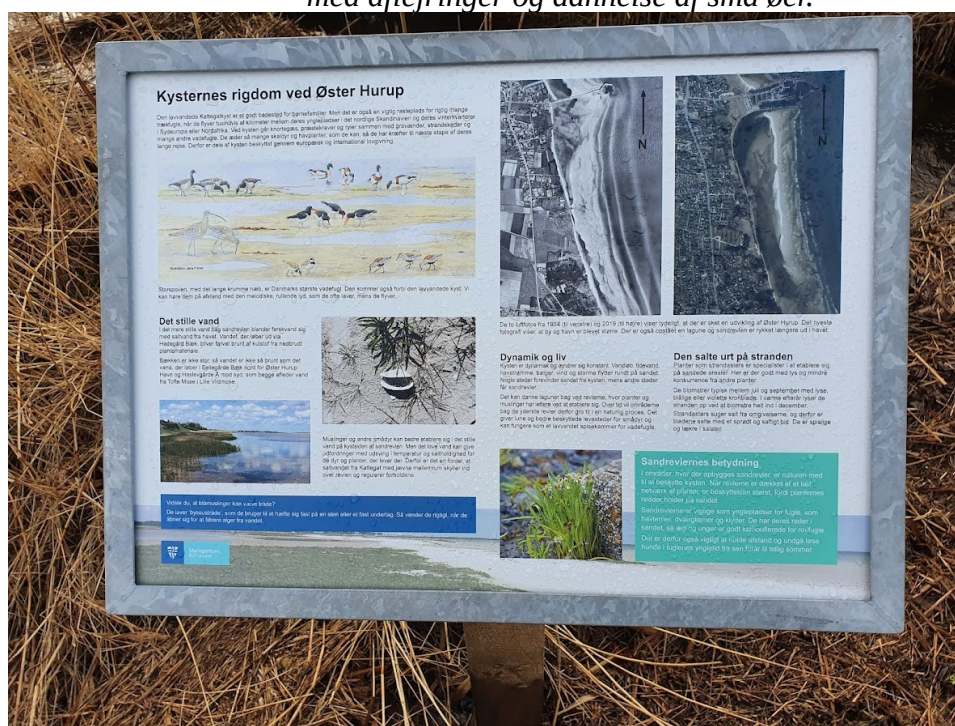
samt broen ved Als)De nævnte fuglearter skal have absolut fred i yngleperioden. Desuden giver badebroerne fast adgang for rovdyr som ræve og mårhunde.

Mange trækfugle nordfra kommer her som vintergæster. Det lave vand er et fantastisk fourageringssted for fx ænder, gæs, regnspøver, sandløbere, havørne og andre rovfugle. Hertil kommer overnatningsmuligheder for tusindvis af sangsvaner.

Nu og da bider isen sig fast i det lave vand, men fuglenes aktivitet rykker blot ud på den anden side af sandrevlerne. Ellers er der i perioder med is altid store flokke af fugle, hvor Haslevgård Å løber ud i havet.

Haslevgård Å's udmundning er den eneste "flodmunding-naturtype" på strækningen. Her er der tale om et specielt naturgeografisk fænomen der igen danner grundlag for et specielt dyre- fugle- og planteliv. Vandet er brunt af de sedimenter åen tager med sig fra afvandingen af vildmoseområdet, og det præger kysten – specielt sydpå - med aflejringer og dannelse af små øer.

Tavle med misvisende oplysninger om fuglenes behov for fred i yngletiden. Det fremgår, at de kun skal have fred fra "sidst på foråret til først på sommeren". Med to broer ud til sandholmen syd for havnen vil det trods opfordring til færdsel med omtanke **ikke** være muligt at få klyder og terner til at yngle.

Stierne

Med undtagelse af det sidste stykke fra Himmerlandsgården og ud til Odden er der udmærkede stier hele vejen fra Odden til Ø Hurup. Ved ekstraordinær højvande og kraftige regnskyl er der dog problemer mange steder. Det bør være muligt at gøre dem fremkommelige med diskrete forbedringer i form af lave træbroer eller ”trædemåtter” der gør den bløde bund fremkommelig.

Mellem Himmerlandsgården og Odden kunne den vandrende guides gennem kreaturindhegningen med opsatte pæle. I fuglenes yngleperiode vil det være bedst hvis færdslen foregik i kanten af sommerhusområdet.

”Nordsøstien” er en del af stisystemet langs kysten fra Ø Hurup til Helberskov, men den er ringe afmærket. Det burde forbedres, og samtidig kunne man oplyse noget mere om, at stien faktisk går vest om Lille Vildmose fra Ø Hurup til Dokkedal.

Øst for Halvrebene er stien væsentlig forbedret med disse plastmåtter som græsset kan gro op igennem. Før var der blød bund – nu er det hårdt og skridsikkert.

Og...hvis ikke det er nok?... Nordsøstien går rundt om hele Nordsøen! Se guiden:

<http://naturguidenhimmerland.dk/da-dk/vandre/nordsoestien-vandrerute>

I forbindelse med stierne kunne der måske findes steder til primitive overnatninger i telt eller shelters.

Bedre balance mellem menneske og natur

Med næsten 8 mia. mennesker i verden er vores livsgrundlag ved at være udfordret. De to væsentligste problemer for os er klimaforandringerne og en faldende biodiversitet. Det kan blive vanskeligt for mange at få mad. Nogle steder vil fremover være ubeboelige. Kraftige storme, regnskyl og tørke kan blive bekostelig, og den manglende biodiversitet vil på et tidspunkt nå sit ”tipping point”, og for sent vil vi opdage, at vi mangler arter i det fødenet, vi selv er en del af.

Hvorfor er der ikke så mange dræbte insekter på bilruden længere? Hvorfor er der ikke så mange måger efter ploven som i gamle dage? Hvorfor er der mange rådyr mens antallet af harer og viber er i tilbagegang? Det er rigtigt, at det er ikke-kommersielt småkravl og planter det først går ud over. Men på et tidspunkt vil det vise sig, at det komplekse samspil - mellem henved 9 millioner arter af

fx planter, dyr, fugle, insekter og bakterier, som vi er en del af - mangler arter som er forudsætninger i det fødenet vi er en del af.

Nogen *må* starte med at tage det alvorligt. Nogen *må* vise hvordan et bedre samspil mellem mennesker og natur er mulig. Nogen *må* tage det seriøst i den grundlæggende undervisning i skolen. Nogen *må* gå forrest.

Flere går alternative veje i deres ferier og på fridage. De ved at turismen i den moderne verden er CO₂ – belastende og vælger cykling og vandring i naturen. Hvis vi færdes i naturen - på naturens betingelser - vil det være den ideelle måde at lære den på. Uden viden om natur har vi ingen forudsætninger for at finde balancen mellem den og os, eller forstå, at vi faktisk *er* en del af den.

Vi mangler vild natur, flere sammenhængende områder hvor der er fred til, at successionen kan foregå på sine egne betingelser, steder, hvor plante- og dyrelivet finder sin egen balance.

Syd for campingpladsen er terrænet højt med god mulighed for placering af et mindre tårn eller blot en platform til naturformidling. Det vil med sikkerhed blive flittigt brugt af campisterne.

Et eksempel på ødelæggende etablering af sti gemmen vild natur ved Plantagen Haslevgårde.

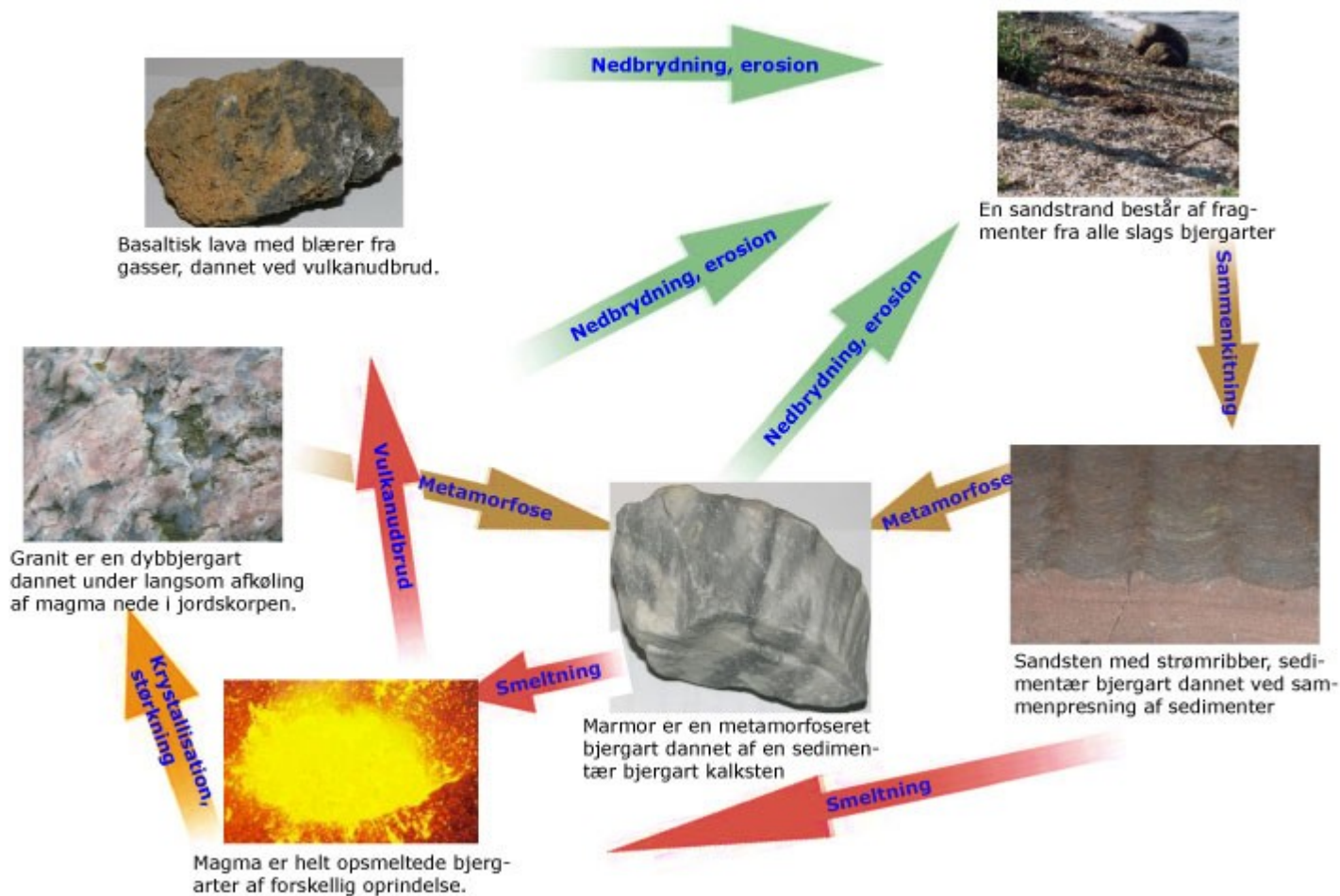
Netop i vores område er det muligt mange steder. Selv om der ikke er tale om arealer der i omfang kan sammenlignes med Lille Vildmose, kan vi ved at fredholde mere af den terrestriske del få en natur, som lokalbefolkningen, skolerne og turisterne kan få glæde af på en ”ny” måde.

Den vilde natur er efterspurgt og næsten omkostningsfri at etablere. Ved at frame hensigten med at skabe

og bevare den, og ved at oplyse og udbrede en fortælling om den, vil det på længere sigt også komme sommerhusejerne til gavn.

Det geologiske kredsløb

Det geologiske kredsløb

Litteratur

Se habitatvejledningen:

<https://www2.mst.dk/Udgiv/publikationer/2020/12/978-87-7038-248-9.pdf>

Se Natura 2000 – planperiode 2022 – 2027:

https://mst.dk/media/194128/n14-basisanalyse-2022-27-aalborg-bugt_randers-fjord_mariager-fjord.pdf

Kystatlas:

<https://kyst.dk/kyster-og-klima/vaerktoejer/kystatlas/>

Geoviden, "Den danske havbund":

https://www.geocenter.dk/wp-content/uploads/2018/07/Geoviden_2_2014.pdf

Noter

1. Begrebet "natur" bliver anvendt i flæng. Natur er noget oprindeligt. Noget, der ikke er bearbejdet eller påvirket af mennesker eller præget af kultur, fx det oprindelige miljø. Kun 1 % af Danmarks areal er af oprindelig natur.
2. Succession, i økologi den tidsmæssige udvikling, der sker i et naturområdes artssammensætning af både planter og dyr. De første arter, der ankommer til et nyt naturområde, kaldes pionerarter. De kommer til et nyt vandhul, til et landområde, isen har trukket sig tilbage fra, eller til en dyrket mark, der overlades til sig selv. De første arter afløses og suppleres af andre, der indfinder sig, indtil området når klimaksstadiet .
3. En del af stierne kan bedst betegnes som trampestier der dannes, hvor terræn og bevoksning har gjort det muligt at færdes. De indgår fint og nænsomt i landskabet, men er naturligvis ikke specielt handicapvenlige. Det vil derfor være oplagt, at der visse steder skal være handicapvenlige stier til udsigtsposter og specielle naturtyper. Mange steder har grundejere i sommerhusområderne lavet brede stier ned til vandet der giver problematiske brud i den vilde natur. Derfor skal man være restriktiv og ikke tillade stier, hvor de bryder en naturtype eller hvor der findes alternative adgangsveje til vandet.
4. Der vil være mange steder, hvor det er oplagt med en udsigtspost med tavler og QR-koder, der forklarer det man kan se fra de pågældende sted. Det er derimod tvivlsomt, om det er hensigtsmæssigt med tårne; mange steder vil de komme i konflikt med fredninger, helårsbeboelser og sommerhuse.